MUSTAQIL TA’LIM OLISH FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING METODIKASI

Esanmurodov Otamurod Boboqand o’g’li, O’zbekiston Milliy Unversiteti Jizzax filali
e-mail: esanmurodovotamurod@gmail.com

Anotatsiya: Mazkur maqolada oliy ta’limda talabalarning mustaqil ta’lim faoliyatini rivojlantirishning pedagogik va metodik asoslari tahlil qilingan. Mustaqil ta’limni raqamli texnologiyalar, kreativ ta’lim muhiti va zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etish masalalari yoritilgan. Tadqiqotda mustaqil ta’limning talabalarning kreativ fikrlashi, refleksiv faoliyati hamda kasbiy kompetentligini rivojlantirishdagi ahamiyati asoslab berilgan. Shuningdek, mustaqil ta’limni samarali tashkil etish bo‘yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: mustaqil ta’lim, kreativ kompetentlik, raqamli texnologiyalar, pedagogik metodika, oliy ta’lim, innovatsion yondashuv, ta’lim muhiti, kompetensiyaviy yondashuv.

МЕТОДОЛОГИЯ РАЗВИТИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация: В данной статье анализируются педагогические и методические основы развития самостоятельной учебной деятельности студентов в высшем образовании. Рассматриваются вопросы организации самостоятельного обучения на основе цифровых технологий, креативных учебных сред и современных педагогических подходов. В исследовании обосновывается важность самостоятельного обучения в развитии у студентов творческого мышления, рефлексивной деятельности и профессиональной компетентности. Также разработаны методические рекомендации по эффективной организации самостоятельного обучения.

Ключевые слова: Ключевые слова: самостоятельное обучение, творческая компетентность, цифровые технологии, педагогическая методология, высшее образование, инновационный подход, учебная среда, компетентностно-ориентированный подход.

METHODOLOGY OF DEVELOPING INDEPENDENT LEARNING ACTIVITY

Abstract: This article analyzes the pedagogical and methodological foundations of developing independent learning activities of students in higher education. The

issues of organizing independent learning based on digital technologies, creative learning environments and modern pedagogical approaches are covered. The study substantiates the importance of independent learning in developing students' creative thinking, reflective activity and professional competence. Methodological recommendations for the effective organization of independent learning are also developed.

Keywords: independent learning, creative competence, digital technologies, pedagogical methodology, higher education, innovative approach, learning environment, competency-based approach.

Kirish. Jahon ta’lim tizimida globallashuv jarayonlarining jadallashuvi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining keng integratsiyalashuvi hamda bilimlar iqtisodiyotining shakllanishi ta’lim mazmunini modernizatsiya qilishni talab etmoqda. Bunday sharoitda talabaning mustaqil ravishda bilim olish, axborotni tahlil qilish, kreativ fikrlash va kasbiy faoliyatga moslashuvchan qarorlar qabul qilish kompetensiyalarini rivojlantirish muhim pedagogik vazifa sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ayniqsa, oliy ta’lim tizimida mustaqil ta’limning samarali tashkil etilishi bo‘lajak mutaxassisning professional tayyorgarligi va intellektual salohiyatini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi [3].

O‘zbekiston Respublikasida oliy ta’lim tizimini transformatsiya qilish, kredit-modul tizimini joriy etish, ta’lim jarayonini raqamlashtirish hamda talabalarning mustaqil ta’lim ulushini oshirish bo‘yicha qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Mazkur jarayonlar mustaqil ta’limni tashkil etishning yangi metodik yondashuvlarini ishlab chiqishni dolzarb pedagogik muammo sifatida kun tartibiga olib chiqmoqda [1].

Mustaqil ta’lim faoliyatini rivojlantirishning metodik asoslarini ishlab chiqishda konstruktivistik yondashuv, kompetensiyaviy ta’lim modeli, refleksiv pedagogika hamda kreativ ta’lim texnologiyalarining imkoniyatlari alohida ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, talabalarni mustaqil bilim olishga yo‘naltiruvchi metodlarni takomillashtirish, raqamli ta’lim platformalaridan samarali foydalanish hamda individual ta’lim trayektoriyalarini shakllantirish zarur hisoblanadi [2.4.5.9].

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili va metodologiya. Mustaqil ta’lim muammosi pedagogika fanida uzoq yillardan buyon tadqiq etilib kelinmoqda. Xorijiy olimlarning ilmiy qarashlarida mustaqil ta’lim shaxs rivojlanishining muhim omili sifatida baholangan. Ayniqsa, andragogik yondashuvda mustaqil o‘qish faoliyati o‘quvchining ichki motivatsiyasi va refleksiv faoliyati bilan bog‘liq holda izohlanadi [2].

MDH olimlari mustaqil ta’limning didaktik imkoniyatlarini tadqiq qilgan bo‘lsa, mahalliy olimlar tomonidan oliy ta’limda mustaqil ta’limni tashkil etish, kreativ kompetentlikni rivojlantirish hamda raqamli pedagogik texnologiyalarni integratsiyalash masalalari o‘rganilgan [3.5.6].

Tadqiqot jarayonida tizimli yondashuv, kompetensiyaviy yondashuv, faoliyatli yondashuv hamda pedagogik modellashtirish metodlaridan foydalanildi. Shuningdek, ilmiy-pedagogik manbalarni qiyosiy tahlil qilish, kuzatish, diagnostika va umumlashtirish metodlari qo‘llanildi [7.11].

Mustaqil ta’lim olish faoliyatining pedagogik mohiyati

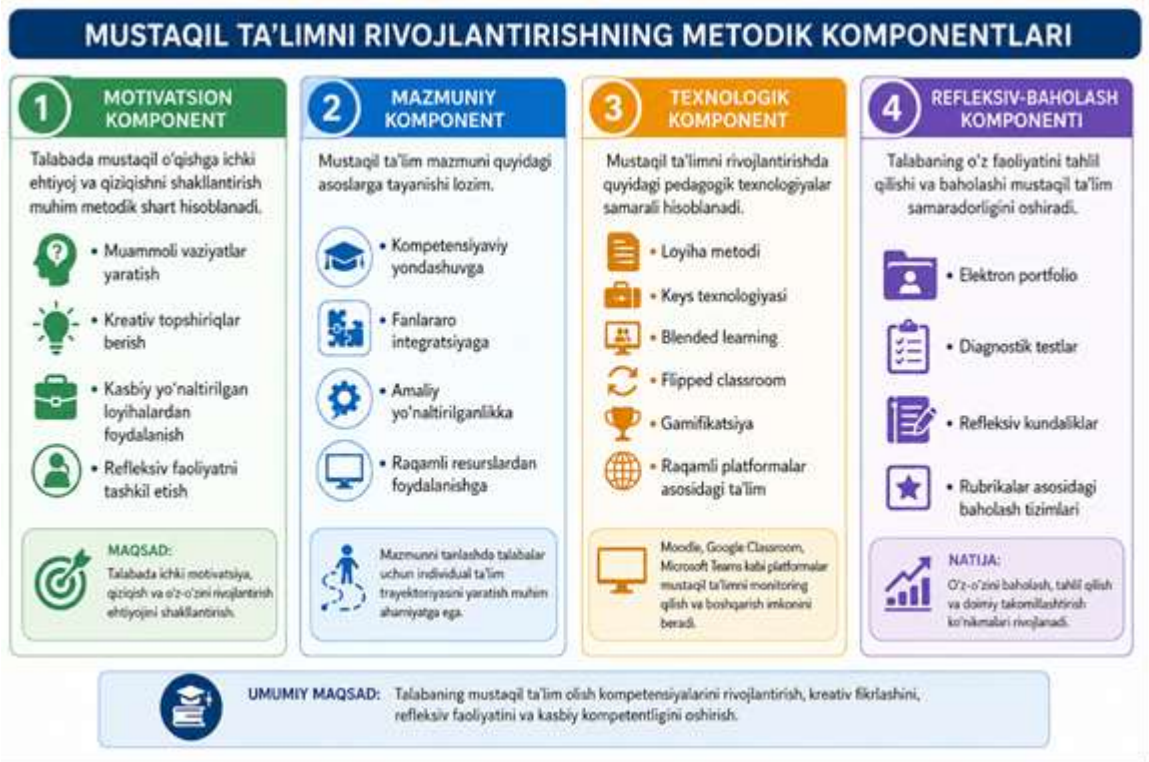
Mustaqil ta’lim — bu talabaning o‘z bilimini mustaqil ravishda egallash, qayta ishlash, tahlil qilish va amaliyotga tatbiq etishga yo‘naltirilgan maqsadli faoliyatidir. Mazkur faoliyatning asosiy belgilariga quyidagilar kiradi: ta’lim oluvchining bilish faolligi; o‘z-o‘zini boshqarish va nazorat qilish; refleksiv tahlil; ijodiy va tanqidiy fikrlash; axborot bilan mustaqil ishlash kompetensiyasi [7.8].

Mustaqil ta’lim talabaning individual qobiliyatlari va ehtiyojlarini inobatga olish imkonini beradi. Ayniqsa, raqamli ta’lim muhiti sharoitida mustaqil o‘qish jarayoni interaktiv xarakter kasb etib, masofaviy platformalar, elektron resurslar, virtual laboratoriyalar va multimedia vositalari yordamida tashkil etilmoqda [8.11].

Bugungi kunda mustaqil ta’lim quyidagi funksiyalarni bajaradi: Bilimlarni chuqurlashtirish funksiyasi; kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish funksiyasi; kreativ fikrlashni shakllantirish funksiyasi; tadqiqotchilik faoliyatini rivojlantirish funksiyasi; o‘z-o‘zini rivojlantirish funksiyasi.

Mustaqil ta’limni rivojlantirishning metodik asoslari

Mustaqil ta’lim faoliyatini rivojlantirish metodikasi quyidagi tarkibiy komponentlarga asoslanadi (1-rasm).

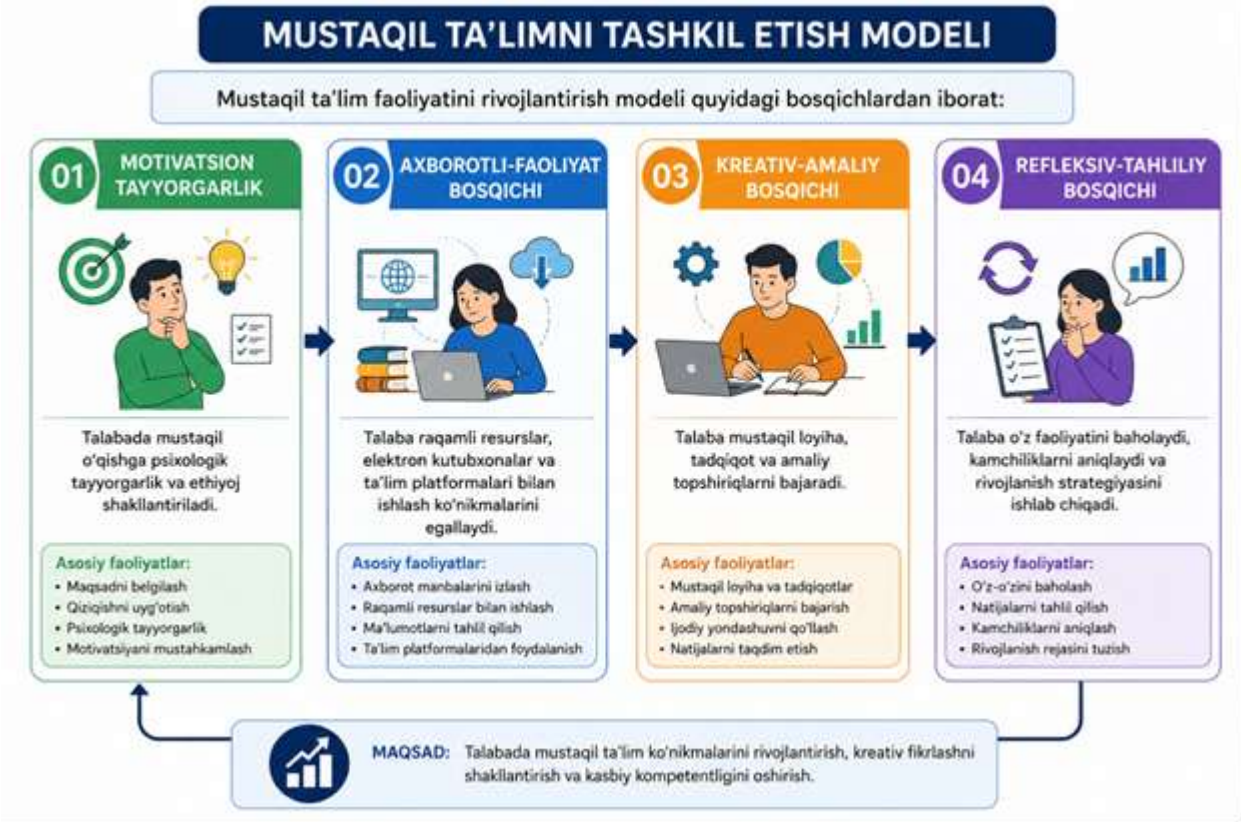

1. **Motivatsion component**-talabada mustaqil o‘qishga ichki ehtiyoj va qiziqishni shakllantirish muhim metodik shart hisoblanadi. Bunda: muammoli vaziyatlar yaratish; kreativ topshiriqlar berish; kasbiy yo‘naltirilgan loyihalardan foydalanish; refleksiv faoliyatni tashkil etish samarali natija beradi.

2. **Mazmuniy component**-mustaqil ta’lim mazmuni: kompetensiyaviy yondashuvga; fanlararo integratsiyaga; amaliy yo‘naltirilganlikka; raqamli resurslardan foydalanishga asoslanishi lozim.

Mazmunni tanlashda talabalar uchun individual ta’lim trayektoriyasini yaratish muhim ahamiyatga ega.

3. **Texnologik component**-mustaqil ta’limni rivojlantirishda quyidagi pedagogik texnologiyalar samarali hisoblanadi: loyiha metodi; кейс texnologiyasi; blended learning; flipped classroom; gamifikatsiya; raqamli platformalar asosidagi ta’lim. Shuningdek, Moodle, Google Classroom, Microsoft Teams kabi platformalar mustaqil ta’limni monitoring qilish va boshqarish imkonini beradi.

4. **Refleksiv-baholash komponenti**-talabaning o‘z faoliyatini tahlil qilishi va baholashi mustaqil ta’lim samaradorligini oshiradi. Bunda: elektron portfolio; diagnostik testlar; refleksiv kundaliklar; rubrikalar asosidagi baholash tizimlari muhim metodik vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Mustaqil ta’limni tashkil etish modeli talabaning bilim olish jarayonida faol subyekt sifatida shakllanishini, o‘z-o‘zini rivojlantirish kompetensiyalarini egallashini hamda kreativ va mustaqil fikrlash ko‘nikmalarining rivojlanishini ta’minlaydi. Mazkur model zamonaviy pedagogik yondashuvlar, raqamli texnologiyalar va shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim tamoyillariga asoslanadi. Model quyidagi o‘zaro bog‘liq bosqichlardan iborat:

1-bosqich. Motivatsion tayyorgarlik bosqichi, talabada mustaqil ta’lim faoliyatiga nisbatan ijobiy munosabat, ichki motivatsiya hamda o‘zini rivojlantirish ehtiyoji shakllantiriladi. Talaba mustaqil o‘qishning ahamiyati, kasbiy rivojlanishdagi o‘rni va zamonaviy jamiyat talablariga mos kompetensiyalarni egallash zaruratini anglay boshlaydi.

Ushbu bosqichning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat: talabalarda mustaqil ta’limga nisbatan qiziqish uyg‘otish; o‘quv faoliyatining maqsad va vazifalarini tushuntirish; o‘zini-o‘zi boshqarish va vaqtni rejalashtirish ko‘nikmalarini shakllantirish; ijodiy fikrlash va tashabbuskorlikni rivojlantirish; mustaqil ta’limning kelajak kasbiy faoliyatdagi ahamiyatini anglatish. Bu bosqichda motivatsion

treninglar, muammoli vaziyatlar, interaktiv suhbatlar, multimedia taqdimotlari va rag‘batlantiruvchi metodlardan foydalanish samarali hisoblanadi.

2-bosqich. Axborotli-faoliyat bosqichi, talabalarda mustaqil bilim olish uchun zarur bo‘lgan axborot bilan ishlash kompetensiyalari shakllantiriladi. Talaba turli raqamli ta’lim resurslari, elektron kutubxonalar, masofaviy ta’lim platformalari va multimedia vositalaridan samarali foydalanishni o‘rganadi.

Bosqichning asosiy mazmuni quyidagilarni qamrab oladi: elektron ta’lim platformalari bilan ishlash; ilmiy maqolalar, elektron darsliklar va ma’lumotlar bazalaridan foydalanish; axborotni izlash, saralash va tahlil qilish; raqamli texnologiyalar asosida topshiriqlar bajarish; onlayn hamkorlik va kommunikatsiya vositalaridan foydalanish.

Bu bosqichda Moodle, Google Classroom, электрон kutubxonalar, videodarslar, virtual laboratoriyalar va bulutli texnologiyalar keng qo‘llaniladi. Talaba axborotni mustaqil izlash, uni tanqidiy tahlil qilish va kerakli ma’lumotni qayta ishlash ko‘nikmalarini egallaydi.

3-bosqich. Kreativ-amaliy bosqich, mustaqil ta’lim jarayonining eng muhim va faol qismi hisoblanadi. Unda talaba nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan integratsiyalash orqali kreativ yondashuv asosida mustaqil loyiha, tadqiqot va amaliy topshiriqlarni bajaradi.

Bosqichning asosiy vazifalari: muammoli vaziyatlarni mustaqil hal etish; loyiha va tadqiqot faoliyatini tashkil etish; kreativ fikrlash va innovatsion g‘oyalarni rivojlantirish; amaliy topshiriqlarni raqamli vositalar asosida bajarish; mustaqil qaror qabul qilish kompetensiyalarini shakllantirish.

Bu jarayonda кейс-stadi, loyiha metodi, tadqiqot topshiriqlari, STEAM yondashuvi, virtual simulyatsiyalar va kreativ mashg‘ulotlardan foydalaniladi. Talaba o‘z bilimini real amaliy vaziyatlarda qo‘llashga o‘rganadi, natijada uning ijodiy salohiyati va kasbiy kompetensiyalari rivojlanadi.

4-bosqich. Refleksiv-tahliliy bosqichda talaba o‘z faoliyatini baholaydi, erishilgan natijalarni tahlil qiladi hamda kelgusidagi rivojlanish yo‘nalishlarini belgilaydi. Ushbu bosqich mustaqil ta’lim samaradorligini aniqlash va o‘z-o‘zini rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Bosqichning asosiy mazmuni quyidagilardan iborat: bajarilgan faoliyat natijalarini tahlil qilish; o‘zlashtirish darajasini baholash; mavjud kamchilik va muammolarni aniqlash; refleksiya asosida yangi maqsadlarni belgilash; individual rivojlanish strategiyasini ishlab chiqish.

Bu bosqichda elektron portfolio, o‘z-o‘zini baholash metodlari, refleksiv kundaliklar, diagnostik testlar va monitoring tizimlaridan foydalaniladi. Talaba o‘zining kuchli va zaif tomonlarini aniqlab, keyingi faoliyatini rejalashtirish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Tahlil va natijalar. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, mustaqil ta’limni raqamli texnologiyalar asosida tashkil etish talabalarning o‘quv-bilish faoliyatini sezilarli darajada faollashtiradi hamda ta’lim jarayonining samaradorligini oshiradi. Ayniqsa, elektron ta’lim platformalari, multimedia vositalari, virtual laboratoriyalar va interaktiv resurslardan foydalanish talabalarni mustaqil izlanishga undab, ularning

bilimlarni egallashga bo‘lgan qiziqishini kuchaytiradi. Natijada talabalarning bilish faolligi ortib, o‘quv jarayonida faol ishtirok etish darajasi yuqorilaydi.

Shuningdek, raqamli texnologiyalar asosida tashkil etilgan mustaqil ta’lim talabalarning kreativ fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qilishi aniqlandi. Talabalar muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, innovatsion yechimlar ishlab chiqish, mustaqil qaror qabul qilish va ijodiy yondashuv asosida topshiriqlarni bajarish ko‘nikmalarini egallaydi. Bu esa ularning intellektual salohiyatini kengaytirib, kreativ kompetentligining rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Tadqiqot davomida mustaqil ta’limning loyiha va muammoli ta’lim metodlari asosida tashkil etilishi talabalarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishda muhim omil ekanligi ham kuzatildi. Xususan, loyiha ishlari, amaliy topshiriqlar va tadqiqot faoliyatiga yo‘naltirilgan vazifalar talabalarni mustaqil izlanishga, axborotni tahlil qilishga va nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog‘lashga o‘rgatadi. Natijada ularda kasbiy faoliyat uchun zarur bo‘lgan tahliliy, kommunikativ, texnologik va tadqiqotchilik kompetensiyalari rivojlanadi.

Shu bilan birga, o‘tkazilgan tahlillar ta’lim samaradorligi innovatsion yondashuvlar asosida tashkil etilgan mustaqil ta’lim jarayonida ancha yuqori bo‘lishini ko‘rsatdi. Talabalar tomonidan o‘zlashtirilgan bilimlarning mustahkamligi, topshiriqlarni bajarish sifati va amaliy faoliyatga tatbiq etish darajasi sezilarli ravishda yaxshilangani kuzatildi. Bu esa raqamli texnologiyalar va interaktiv metodlardan foydalanish ta’lim sifatini oshirishda muhim pedagogik omil ekanligini tasdiqlaydi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, an’anaviy ta’lim yondashuvlarida talaba ko‘proq reproduktiv faoliyat bilan cheklanib, tayyor bilimlarni o‘zlashtirishga yo‘naltiriladi. Innovatsion metodikalar asosida tashkil etilgan mustaqil ta’lim jarayonida esa talaba ta’limning faol subyekti sifatida namoyon bo‘ladi. U bilimlarni mustaqil izlaydi, tahlil qiladi, muammolarga yechim topadi va o‘zining individual rivojlanish strategiyasini shakllantiradi. Mazkur holat talabalarning mustaqil fikrlash, ijodkorlik va tadqiqotchilik faoliyatini rivojlantirishda muhim pedagogik ahamiyat kasb etadi.

Xulosa va takliflar. Zamonaviy oliy ta’lim tizimida mustaqil ta’lim faoliyatini rivojlantirish talabaning kasbiy va shaxsiy kompetensiyalarini shakllantirishning muhim pedagogik omillaridan biri hisoblanadi. Globallashuv, raqamlashtirish va innovatsion texnologiyalarning jadal rivojlanishi sharoitida ta’lim jarayonini yangi metodik yondashuvlar asosida tashkil etish zarurati ortib bormoqda. Shu nuqtai nazardan, mustaqil ta’limni raqamli texnologiyalar, kreativ ta’lim muhiti hamda kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etish ta’lim sifatini oshirishning muhim sharti sifatida namoyon bo‘ladi.

Tadqiqot davomida mustaqil ta’limning pedagogik mohiyati, metodik asoslari hamda uni rivojlantirishning samarali mexanizmlari tahlil qilindi. Olib borilgan nazariy va amaliy tadqiqotlar natijasida mustaqil ta’lim talabalarning bilish faolligini oshirishi, kreativ va tanqidiy fikrlashini rivojlantirishi, refleksiv faoliyatini takomillashtirishi hamda kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qilishi aniqlandi. Ayniqsa, loyiha metodi, muammoli ta’lim, blended learning, flipped classroom va raqamli platformalar asosida tashkil etilgan ta’lim jarayonlari talabalarning mustaqil izlanish

olib borish, axborotni tahlil qilish va amaliy vaziyatlarda qo‘llash ko‘nikmalarini rivojlantirishda yuqori samaradorlikka ega ekanligi asoslab berildi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, an’anaviy ta’lim modelida talaba ko‘proq tayyor bilimlarni o‘zlashtirish bilan cheklanib qolsa, innovatsion metodikalar asosida tashkil etilgan mustaqil ta’lim jarayonida u faol subyekt sifatida shakllanadi. Talaba bilimlarni mustaqil izlaydi, qayta ishlaydi, tahlil qiladi va o‘zining individual rivojlanish strategiyasini belgilaydi. Bu esa uning kasbiy moslashuvchanligi, ijodkorligi va tadqiqotchilik salohiyatini rivojlantirishga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Ishlab chiqilgan metodik model motivatsion, axborotli-faoliyat, kreativ-amaliy hamda refleksiv-tahliliy bosqichlarni qamrab olib, talabalarning mustaqil ta’lim kompetensiyalarini kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi. Model asosida tashkil etilgan ta’lim jarayonida talabalar raqamli resurslardan samarali foydalanish, muammolarni mustaqil hal etish, o‘z faoliyatini tahlil qilish va o‘z-o‘zini rivojlantirish ko‘nikmalarini egallaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni. – Toshkent, 2019.
2. Khutorskoy A.V. Kompetentnostniy podxod v obuchenii. – Moskva: Eydos, 2013.
3. Muslimov N.A. Kasb ta’limi o‘qituvchisini kasbiy shakllantirish metodikasi. – Toshkent: Fan, 2007.
4. Polat E.S. Sovremennye pedagogicheskie i informatsionnye texnologii v sisteme obrazovaniya. – Moskva: Akademiya, 2010.
5. Tolipov O‘., Sharipov Sh. Pedagogik texnologiyalar nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2012.
6. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Iste’dod, 2008.
7. Xodjayev B.X. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Sano-standart, 2017.
8. Sharipov Sh.S. Kasbiy ijodkorlik pedagogikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2011.
9. Abduqodirov A.A. Axborot texnologiyalari va masofaviy ta’lim asoslari. – Toshkent: Fan, 2007.
10. Jo‘rayev R.X., Ziyomuhammedov B. Ta’lim jarayonini loyihalash texnologiyasi. – Toshkent: Sharq, 2010.
11. Nishonova S., Alimuhamedov S. Kompetensiyaviy yondashuv asosida ta’lim samaradorligini oshirish. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
12. Madjitova G.K. Oliy ta’limda mustaqil ta’limni tashkil etish metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.